

УДК: 327

Зубчик Олег Анатолійович,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри державного управління
філософського факультету, Київський
національний університет імені Тараса
Шевченка, Україна, 01601, м. Київ, вул. Во-
лодимирська, 64/13, тел.: (044) 239 31 23,
e-mail: zubchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6480-409X

Зубчик Олег Анатольевич,
кандидат философских наук, доцент,
доцент кафедры государственного
управления философского факультета,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Украина, 01601,
г. Киев, ул. Владимирская, 64/13, тел.:
(044) 239 31 23, e-mail: zubchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6480-409X

Zubchuk Oleh Anatoliiovych,

PhD of Public Administration, Associate professor, Associate professor of the Dept. of Public Administration of the Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, 01601, Kyiv, st. Vladimirskaya, 64/13, tel.: (044) 239 31 23, e-mail: zubchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6480-409X

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ ЯК ФАКТОР ВИБОРУ УКРАЇНСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ¹

Анотація. Автор порівняв показники конкурентоспроможності країни та вищої освіти за Індексом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Швейцарія) та Рейтингом глобальної конкурентоспроможності Інституту менеджменту (Швейцарія) десяти країн, в яких серед іноземних студентів найбільше українських громадян. Визначено, що конкурентоспроможність країни є суттєвим фактором вибору українською

¹ Дослідження виконане в межах науково-дослідної теми Київського національного університету імені Тараса Шевченка “16 БФ 041-01. Модернізація філософської та політологічної освіти та науки України на основі міжнародних освітньо-наукових стандартів”, а також є громадським експертуванням державної політики у сфері вищої освіти на запрошення Міністерством освіти і науки України (“Освіта і наука. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року”. Проект.МОН, 2017).

молоддю країни для здобуття вищої освіти. Натомість, конкурентоспроможність вищої освіти країн такого впливу не має.

Ключові слова: освітня еміграція, конкурентоспроможність, державна освітня політика, державне управління, вища освіта.

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СТРАНЫ КАК ФАКТОР ВЫБОРА УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖЬЮ ПОЛУЧЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЗА РУБЕЖОМ¹

Аннотация. Автор сравнил показатели конкурентоспособности страны и высшего образования по Индексу глобальной конкурентоспособности Всемирного экономического форума (Швейцария) и Рейтинга глобальной конкурентоспособности Института менеджмента (Швейцария) десяти стран, в которых среди иностранных студентов больше всего украинских граждан. Определено, что конкурентоспособность страны является существенным фактором выбора украинской молодежью места для получения высшего образования. В свою очередь, конкурентоспособность высшего образования этих стран такого влияния не имеет.

Ключевые слова: образовательная эмиграция, конкурентоспособность, государственная образовательная политика, государственное управление, высшее образование.

COMPETITIVENESS AS A FACTOR FOR CHOICE OF UKRAINIAN YOUTH RECEIVE HIGHER EDUCATION ABROAD²

Abstract. The author compared the country's competitiveness performance and competitiveness of higher education in the Global Competitiveness Index of the World Economic Forum (Switzerland) and ranking of global competitiveness Management Institute (Switzerland). For comparison, selected countries where most foreign students among Ukrainian citizens. Determined, that competitiveness is an essential factor for the choice of the Ukrainian youth of the country for higher education. Instead, the competitiveness of higher education such influence is not.

Keywords: educational emigration, competitiveness, state education policy, public administration, higher education.

¹ Исследование выполнено в рамках научно-исследовательской темы Киевского национального университета имени Тараса Шевченко “16 БФ 041-01. Модернизация философского и политологического образования и науки Украины на основе международных образовательно-научных стандартов”, а также общественного экспертирования государственной политики в сфере высшего образования по приглашению Министерства образования и науки Украины (“Образование и наука. Среднесрочный план приоритетных действий Правительства до 2020 года”. Проект. МОН, 2017).

² Research done with in the research theme of Kyiv National Taras Shevchenko University “16 BF 041-01. Modernization of philosophy and political science education and science of Ukraine on the basis of international educational and scientific standards”. Research also is a public examination of state policy in the field of higher education at the invitation of the Ministry of Education and Science of Ukraine (“Education and Science. Medium Term Plan priority actions of the Government by 2020”. Project. Ministry of Education, 2017).

Постановка проблеми. Щороку зростає кількість громадян України, які обирають країною здобуття вищої освіти іншу країну. Кожен такий абітурієнт, окрім освітнього, є ще й потенційним трудовим емігрантом. З одного боку, це спрощує доступ до вищої освіти в середині країни, роблячи українську вищу освіту більш масовою, зменшує тиск на український ринок праці, стримуючи від надшвидкого знецінення й так дешевої робочої сили, з іншого — позбавляє українську вищу освіту та економіку від багатьох можливостей, серед яких, зокрема, конкуренція між здобувачами вищої освіти та професії, збагачення економіки інтелектуальним капіталом та інші, що також впливає на конкурентоспроможність країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність країни досліджували і досліджують наукові колективи, зокрема, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (під керівництвом Я. Жаліло) [14], Інституту економіки та прогнозування НАН України (під керівництвом І. Крючкової) [16], Ради конкурентоспроможності України (під керівництвом Ю. Полунеєва) [21; 22, с. 23–27], економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (під керівництвом Б. Базилевича) [9], Центру ринкових реформ (під керівництвом В. Ланового) [17]. А. Смаглюк дослідив інституційні фактори впливу на конкурентоспроможність країни (політична нестабільність, відсутність розвиненого бізнес-середовища, незавершеність, безсистем-

ність формування відповідної нормативно-правової бази) [24]. Складові Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Швейцарія) та Рейтингу глобальної конкурентоспроможності Інституту менеджменту (Швейцарія) з точки зору виявлення аналітичних можливостей дослідження державної політики, зокрема, державної політики у сфері вищої освіти в Україні не були предметом окремого наукового дослідження.

Мета статті. На основі аналізу та порівняння індексів конкурентоспроможності країн (національних економік) та конкурентоспроможності вищої освіти країн виявити зв'язок вибору освітньої еміграції громадян України та надати можливі пропозиції для коригування державної освітньої політики в Україні. Об'єкт дослідження — індекси конкурентоспроможності країн у контексті проблеми державного управління у сфері вищої освіти. Предмет — зв'язок освітньої еміграції громадян України з конкурентоспроможністю країн.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, економіка визначає матеріальну базу сфери освіти. Вона зумовлює зміст вищої освіти у плані структури дисциплін, спектра спеціальностей і професій. У минулому столітті державою пропагувалися та підтримувалися напрями технічних спеціальностей. Престижними були вищі навчальні заклади, які готували фахівців з вищою освітою для потреб держави. Саме державна політика у сфері вищої освіти була визначальним інструментом формування структури “ринку” вищої осві-

ти. Нині, у зв'язку зі зміною соціально-економічної ситуації в Україні й формуванням суспільної думки про престижність окремих гуманітарних, економічних професій, саме ці спеціальності стали користуватися найбільшим попитом.

Від рівня вищої освіти безпосередньо залежить якість трудових ресурсів, а, отже, і стан економіки суспільства [17]. Саме через модернізацію вищої освіти багатьом країнам (Великобританії, Австралії, Фінляндії, Сингапуру, Японії, Китаю) вдалося зробити якісний прорив в економічній сфері. В сучасних умовах ця залежність зростає.

Крім того, система вищої освіти, формуючи громадянина, впливає на політичну сферу суспільного життя. Вища освіта формує соціально-професійну структуру суспільства. Як підтверджує освітя міграція/еміграція, вища освіта є засобом соціальної мобільності і соціальних переміщень. “Місія освіти — дати кожному шанс на успіх” [23].

Обидві світові аналітичні інституції — Всесвітній економічний форум (Швейцарія) та Інститут менеджменту (Швейцарія) визначили національну конкурентоспроможність України у звітах 2016 р., як таку, що має низьку здатність країни і її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання, які були б стійкі в середньостроковій перспективі.

За даними ІГК, у 2015 р. серед 140 країн Україна посіла 79 місце за сукупним показником і 34 місце — за показником “Вища освіта та професійна підготовка”. За даними РГК, Україна посіла 60 місце за сукупним

показником і 33 місце за критерієм “освіта” з 61 країни. Щоб з'ясувати, чи впливає низька конкурентоспроможність України (національної економіки) загалом, при достатньо високих показниках конкурентоспроможності освіти в Україні на вибір молоді у здобутті вищої освіти, та чи залежить цей вибір від показників конкурентоспроможності країни чи її системи освіти, нами зроблено співвідношення відповідних даних з досліджень освітньої еміграції громадян України у 2015 р. з показниками ІГК та РГК цього самого року (таблиця).

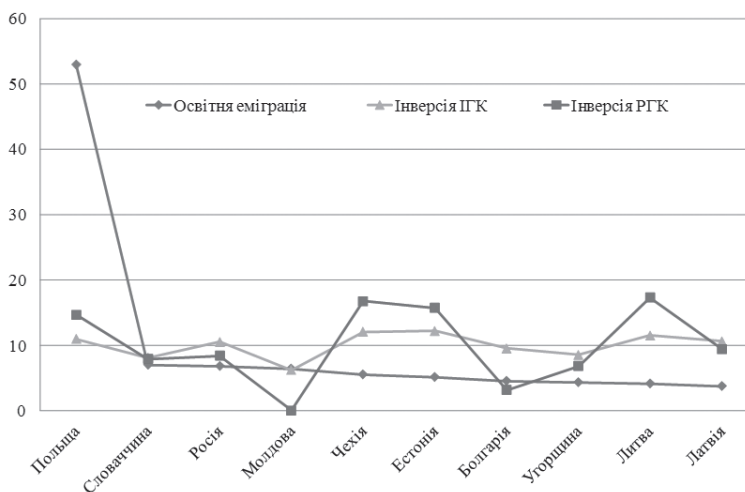
Порівняння позицій країн щодо їх конкурентоспроможності, обраних громадянами України для освітньої еміграції у 2015 р. згідно з даними аналітичного центру CEDOS (Київ, Україна) [25] свідчить, що оцінка системи вищої освіти не є визначальною у виборі абітурієнта країни освітньої еміграції.

В окремих випадках може впливати загальний стан конкурентоспроможності країни (національної економіки) та інші фактори. Наприклад, підтверджується вибір абітурієнтами Польщі (53 % серед іноземних студентів — українці), оцінка системи освіти якої за показниками ІГК майже відповідає позиціям України, але суттєво випереджає за сумарним індексом конкурентоспроможності (рисунок). Щоб мати можливість провести порівняти та графічно відобразити результати, враховуючи, що ІГК та РГК будуються в рейтингах у зворотному значенні, ми здійснили інверсію чисел цих показників та перевели у порівнювані величини з показниками освітньої еміграції, тобто

Співвідношення показників освітньої еміграції громадян України з окремими критеріями індексів конкурентоспроможності країн еміграції

Україна та ТОП-10 країн, в яких серед іноземних студентів найбільше українських громадян	Освітня еміграція (частка студентів з України серед іноземних студентів, дані у %, 2015 р.)	ІГК (позиція у рейтингу, дані 2015 р.)	Вища освіта і професійна підготовка (ІГК, позиція у рейтингу, 2015 р.)	РГК (позиція у рейтингу, 2015 р.)	Освіта (РГК, позиція у рейтингу, 2015 р.)
Україна	–	79	34	60	33
Польща	53	41	31	33	16
Словаччина	7	67	53	46	40
Росія	6,8	45	38	45	31
Молдова	6,4	84	79	–	–
Чехія	5,5	31	29	29	28
Естонія	5,1	30	20	31	13
Болгарія	4,5	54	64	55	49
Угорщина	4,3	63	57	48	36
Литва	4,1	36	24	28	17
Латвія	3,7	44	32	43	23

(Джерело: складено автором на основі [7], [8], [25])

Конкурентоспроможність країн як фактор вибору громадянами України країни для отримання вищої освіти

(Джерело: складено автором на основі [7; 8; 25])

в процентне значення такою формулою, яка для ІГК:

$$X_n = ((140 - \text{ІГК}_n) / \sum \text{ІГК}_{1,10}) \cdot 100 \%,$$
де X_n — це отримане значення для окремої країни у рейтингу ІГК; 140 — кількість країн у рейтингу (позицій ІГК усього); ІГК_n — це позиція, яку займає країна у рейтингу ІГК; $\sum \text{ІГК}_{n_1, n_2, \dots, n_{10}}$ — сума значень позицій країн у рейтингу ІГК.

Для розрахунку показників на основі значень в системі РГК ми застосували таку формулу:

$$Y_n = ((61 - \text{РГК}_n) / \sum \text{РГК}_{n_1, n_2, \dots, n_{10}}) \cdot 100 \%,$$

де Y_n — це отримане значення для окремої країни у рейтингу РГК; 60 — кількість країн у рейтингу (позицій РГК усього); РГК_n — це позиція, яку займає країна у рейтингу РГК; $\sum \text{РГК}_{n_1, n_2, \dots, n_{10}}$ — сума значень позицій країн у рейтингу РГК.

Отримані нами висновки можна вважати справедливими для всіх, крім Словаччини, з ТОП-10 країн вибору для освітньої еміграції громадянами України у 2015 р. Наші висновки також можуть підкріплювати припущення аналітиків центру CEDOS проте, що, по-перше, “2/3 студентів, які навчаються в іноземних вузах, шукатимуть спосіб продовжити навчання, почати стажування або знайти роботу за кордоном”; по-друге, “їхній вибір тісно пов’язаний з моделлю інвестицій в людський капітал (освіта також є інвестицією в людський капітал, оскільки збільшує майбутній дохід), а можливості для навчання Україні хоч і є, але віддача від освіти нижча, ніж в країні призначення, тому вони йдуть здобувати освіту за кордон з наміра-

ми там залишитись на постійне проживання” [25].

Наприкінці 2016 р. оприлюднено пріоритети Міністерства освіти і науки України до проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р. за результатами громадського обговорення. Оцінюючи існуючу суспільну проблему, уряд оголосив модернізацію професійно-технічної освіти та кроки щодо забезпечення якості вищої освіти. Такими кроками визначено — розроблення стандартів вищої освіти (2017–2018 рр.), створення методичної бази та надання практичної допомоги закладам вищої освіти у створенні системи внутрішнього забезпечення якості (2017–2019 рр.), забезпечення академічної доброчесності, оптимізація узагальнення отриманих наукових результатів, створення національної наукометричної системи, забезпечення вступу на навчання за освітнім рівнем магістра права з використанням зовнішнього незалежного оцінювання [19].

Низька конкурентоспроможність України (національної економіки) загалом, при достатньо високих показниках конкурентоспроможності вищої освіти в Україні, суттєво впливає на вибір абітурієнтів для здобуття вищої освіти за кордоном. Цей вибір умовно корелює з високою конкурентоспроможністю країни чи її системи освіти, на користь якої приймається рішення про освітню еміграцію. Сама-по-собі оцінка системи вищої освіти не є визначальною у виборі абітурієнтом країни освітньої еміграції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблення дер-

жавної політики у сфері вищої освіти та відповідних заходів її реалізації мають узгоджуватися з урахуванням вибору громадян України, освітніх емігрантів. Це узгодження має здійснюватися з пріоритетами політики у суміжних сферах. По-перше, це підтримка ефективної освітньої еміграції та забезпечення захисту прав емігрантів-громадян України, сприяння розвитку умов для їхнього можливого повернення. По-друге, сприяння сталому розвитку в Україні шляхом переходу до якісно іншої економічної моделі на основі збільшення інвестування з закордону за рахунок системної, послідовної роботи з освітніми емігрантами. По-третє, розроблення стратегії залучення інтелектуального потенціалу освітніх емігрантів відповідно до перспективних галузей розвитку української економіки. Перспективами наукових досліджень цієї проблеми є вивчення політик іноземних держав щодо мінімізації ризиків, пов'язаних із зростанням освітньої еміграції та аналіз оприлюднених положень Міністерства освіти і науки України до проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р. у частині розвитку освіти і науки. Кожен український освітній емігрант є потенційним трудовим емігрантом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Anderson J. E.* Public Policy Making: An Introduction. — Boston, 1984.
2. *Commons J. R.* Institutional Economics: Its Place in Political Economy, — Madison: University of Wisconsin Press, 1934.
3. *Jenkins W. I.* Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective. — London, 1978.
4. *Lasswell H. D., Kaplan A. K.* Power and Society. New Haven: Yale University Press, 1950. — Режим доступу: http://www.policysciences.org/classics/power_society.pdf — Дата звернення: 03.03.2017 р.
5. *Meehan E. J.* Policy: Constructing a definition // Policy Sciences. — 1985. — Т. 18. — № 4. — С. 291–311.
6. *Rose R.* Governing Without Consensus. In Irish Perspective. — L.: Faber, 1971. — P. 28–29.
7. *The Global Competitiveness Index. Report 2015–2016* [Електронний ресурс] // The World Economic Forum. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports> — Дата звернення: 03.02.2017 р.
8. *The IMD World Competitiveness Yearbook 2016.* — Режим доступу: <http://www.imd.org/wcc/news-wcy-ranking/> — Дата звернення: 03.02.2017 р.
9. *Базилевич В. Д.* Класична економічна університетська освіта як фактор конкурентоспроможності / В. Д. Базилевич // Вісн. Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філософія–політологія. — № 94–96. — 2010. — С. 11–14.
10. *Бенвенисте Г.* Овладение политической планирования: Пер. с англ. / Под ред. М. Р. Калантаровой. — М.: Прогресс: Универс, 1994. — 304 с.
11. *Белейченко О. Г.* Чинники впливу на конкурентоспроможність економіки / О. Г. Белейченко // Економіка та держава. — 2009. — № 8. — С. 33–35.
12. *Веймер Девід Л.* Аналіз політики. Концепції і практика [Текст] / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер.з англ. І. Дзюб, А. Олійник ; ред. пер. К. О. Кілієвич. — К.: Основи, 1998. — 655 с.
13. *Економічно активне населення.* Аналітична записка [Електронний документ]

- мент] / Державна служба зайнятості України. — Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350796> — Дата звернення: 03.02.2017 р.
14. *Жаліло Я. А.* Конкуренентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилук, Я. В. Белінська та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2005. — 388 с.
 15. *Клейн Л.* Глобалізація: вызов національним економікам // Проблеми теорії і практики управління. — 1998. — № 6. — С. 44–49.
 16. Конкуренентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д-ра екон. наук І. В. Крючкової. — К.: Основи, 2007. — 488 с.
 17. *Лановий В.* Вийти з кабали зубожіння і пригноблення [Електронний документ] / В. Лановий // Економічна правда. — 2012. — 13 черв. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/06/13/324826>. — Дата звернення: 03.02.2017 р.
 18. *Миграционные* настроения в Украине (февраль 2015 – декабрь 2016 гг.) // Research & Branding Group. — Режим доступу: <http://rb.com.ua/gus/projects/omnibus/9159/> — Дата звернення: 03.02.2017 р.
 19. *МОН* запрошує до обговорення оновленого проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року у частині освіти і науки <http://mon.gov.ua/usi-novivni-povini/2017/01/31/mon-zaprosheu-do-obgovorennya-opovlenogo/> — Дата звернення: 03.02.2017 р.
 20. *Пал Л. А.* Аналіз державної політики / Л. А. Пал; пер. з англ. І. Дзюби. — К.: Основи, 1999. — 422 с.
 21. *Полунєєв Ю. В.* Конкуренентоспроможність країни як національна ідея або останній шанс для України [Електронний ресурс] / Ю. В. Полунєєв // Економічний аналіз. — 2011. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 152.
 22. *Полунєєв Ю. В.* Підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни як домінанта стратегічного антикризового управління [Текст] / Ю. В. Полунєєв // Економічний часопис—XXI. — 2011. — № 1/2. — С. 23–27.
 23. *Семенченко М.* Три сценарії розвитку вищої освіти в Україні. “Місія освіти — дати кожному шанс на успіх. Газета День. — № 35, (2013). — 2013. — 26 лютого.
 24. *Смаглюк А. А.* Інституційна складова у формуванні конкурентоспроможності економіки України / А. А. Смаглюк // Ефективна економіка. — 2013. — № 4. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_53 — Дата звернення: 03.02.2017 р.
 25. *Стадний Є., Слободян О.* Українські студенти за кордоном: скільки та чому? // CEDOS. — 2016. — 13 груд. — Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>. — Дата звернення: 03.02.2017 р.
 26. *Статівка Н. В.* Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації: монографія / [М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю. Бабаєв та ін.] — Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. — С. 53–67.
 27. *Friedrich C. J.* Man and His Government: An Empirical Theory of Politics. — New York: Mc Graw–Hill, 1963.
 28. *Хабермас Ю.* Отношения между системой и жизненным миром в условиях позднего капитализма // THE-SIS. — 1993. — № 2. — С. 123–136.
 29. *Шнипко О.* Політика підвищення конкурентоспроможності: досвід розвинених країн та Україна / О. Шнипко // Економіст. — 2006. — № 8. — С. 44–48.